

УДК 159.9(05)

Чепелєва Наталія Василівна, дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор, заступник директора з науково-дослідної роботи Інституту психології імені Г. С.Костюка НАПН України

e-mail: chepelevan@gmail.com

Рудницька Світлана Юріївна, доктор психологічних наук, доцент, провідний науковий співробітник лабораторії сучасних інформаційних технологій навчання Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України

e-mail: rudnsvit@gmail.com

ДИСКУРСИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ САМОПРОЕКТУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Анотація

У статті представлено та проаналізовано трирівневу модель особистості, що самопроектуються: «плагіатор», «читач», «автор», та схарактеризовано психологічні особливості суб'єкта самопроектування на кожному з них. В оптиці психолого-герменевтичного підходу запропоновано концепцію розуміння дискурсивної технології як комунікативно-семіотичного процесу, що забезпечує зберігання, акумуляцію, трансформацію, трансляцію та ретрансляцію ціннісно-сміслового ресурсу, інкорпорованого в певні знаково-символічні форми, зокрема в широкого спектра соціокультурні й особистісні тексти. Показано, що дискурсивні технології на кожному з виділених рівнів самопроектування мають виражену специфіку, зумовлену способами організації досвіду особистості, текстової об'єктивації цього досвіду, стратегіями смислотворення, способами і процедурами розуміння. Основну дискурсивну технологією на рівні «плагіатора» становить висловлювання. Технологією переходу на рівень «читача» служить інформаційний діалог, у процесі якого

есплікується тема висловлювань, що, у свою чергу, запускає процес структурування, фреймування «життєвого матеріалу» особистості, породження наративних конструктів. Наратив стає основною дискурсивною технологією особистості на рівні «читача». Для переходу на факультативний рівень «автора» особистість має опанувати технологію смислового діалогу, у процесі якого відбувається створення автонаративів. На рівні «автора», завдяки певній ціннісно-сисловоїй «логіці» інтеграції автонаративів у єдине смислове ціле, народжується життєвий твір особистості, остовом якого, а також засобом навігації особистості в межах якого виступає лейтмотив. Узагальнено, що дискурсивні технології самопроектування особистості спрямовані на: тематичну організацію життєвих ситуацій на рівні «плагіатора»; просторово-часову та причинно-наслідкову структуралізацію життєвих подій на рівні «читача»; ціннісно-сисловою інтеграцію життєвої історії на рівні «автора».

Ключові слова: *текст, самопроектування, наратив, дискурсивні технології самопроектування, інформаційний діалог, смисловий діалог.*

Chepeleva Natalia Vasilyevna, the full member of the NAPS of Ukraine, Doctor of Psychological Sciences, Professor, Deputy Director of Research Work of the G.S. Kostiuk Institute of Psychology, National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

Rudnytska Svitlana , Doctor in Psychological Sciences, Associate Professor, Leading Researcher at department of modern information technologies of education The Institute of Psychology named by G.S. Kostiuk of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

DISCURSIVE TECHNOLOGIES OF A PERSONALITY SELF-DESIGNING

Summary

The article presents and analyzes a three-level model of a self-designing personality (“plagiarist”, “reader”, “author”) and describes the psychological characteristics of the subject of self-designing on each of them. In the optics of the psycho-hermeneutic approach, the conception of discursive technology as a communicative- and -semiotic process is proposed. The process provides storage, accumulation, transformation, translation and retranslation of the value-semantic resource incorporated into certain sign-symbolic forms, in particular, in a wide range of sociocultural and personal texts. It is shown that discursive technologies at each of the selected self-designing levels have an expressed specificity, due to the methods of the individual experience organizing, the text objectification of this experience, sense-formation strategies and understanding procedures. The basic discursive technology at the level of “plagiarist” is the statement. The technology of transition to the “reader” level is an informational dialogue, in the process of which the topic of statements is explicated, which, in turn, starts the process of structuring, framing the individual “vital material” and creating narrative constructs. The narrative becomes the main discursive technology of the personality at the “reader” level. To go to the optional “author” level a personality has to master the technology of semantic dialogue, during which the creation of auto-narratives takes place. At the “author” level, thanks to a certain value-semantic “logic” of the auto-narratives integration into a single semantic whole, a personality vital product is born. The leitmotif appears the backbone of the product, as well as the means of navigation of the personality within it. It is generalized that the discursive technologies of personality self-designing are directed to the thematic organization of life situations at the “plagiarist” level; the space-and-time and cause-and-effect structuring of life events at the “reader” level; value- and-semantic integration of the life history at the “author” level.

Keywords: *text, self-designing, narrative, discursive technologies of self-designing, informational dialogue, semantic dialogue.*

Актуальність дослідження. Невирішеність актуальних проблем психологічної герменевтики, у межах якої особистість розглядається не лише як людина, що інтерпретує соціокультурний контент, а як творець власного твору, що відображає проект свого життя, активний самодетермінований суб'єкт, здатний до саморозвитку, самотворення, самоактуалізації, і зумовили необхідність розроблення дискурсивних технологій самопроекування особистості.

Постановка проблеми. Самопроекування ми розглядаємо як здатність особистості діяти, виходячи з власного задуму, проекту відносно свого майбутнього (життєвий проект) та власної особистості (особистісний проект). За таких умов воно є однією з провідних детермінант здійснення життєвих планів та намірів. Цей процес базується на інтерпретації та осмисленні попереднього особистого й соціокультурного досвіду шляхом занурення у соціокультурний дискурсивний простір і створення власного смислового простору. По суті – це породження нового контексту життя, що задає нові вектори особистісного розвитку, які базуються на відкритості новому досвіду [7].

Ми виходимо з того, що особистість, здатна до самопроекування, має володіти низкою характеристик, які дають їй змогу створювати життєві та особистісні проекти, аналізувати та усвідомлювати їх, а також втілювати та трансформувати ці проекти, спираючись на очікувані результати. Нами було визначено основні рівні дискурсивного самопроекування особистості та схарактеризовано психологічні особливості суб'єкта самопроекування на кожному з них. Було також зазначено, що говорити про здатність особистості до самопроекування ми вважаємо за можливе за умови її спрямованості на саморозвиток, базуючись на наявних життєвих обставинах та особистісних характеристиках людини.

Основні дискурсивні технології особистості на кожному з виділених нами рівнях: «плагіатора», «читача», «автора», що співвідносяться із вимірами розвитку особистості за Д.О. Леонтьєвим [3], мають виражену

специфіку, яку зумовлено способами організації досвіду особистості, текстової об'єктивності цього досвіду, стратегіями смислотворення, способами та процедурами розуміння [12].

Мета статті – схарактеризувати основні дискурсивні технології, які використовує особистість у процесі побудови власного життєвого та особистісного проєктів.

Результати теоретичного аналізу проблеми. У міру розвитку здатності особистості до самопроєктування, дискурсивні технології, які вона застосовує для створення «Я-Тексту» (як проєкту себе і свого життя), принципово ускладнюються: від умінь вибудовувати розрізнені висловлювання («Я-Висловлювання»), що відбивають ситуативну подієвість на рівні «плагіатора», до здатності артикулювати лейтмотив як основний автонаратив особистості, що закарбовує концепцію її життєздійснень. Центральна лінія, «тема» життя, що проростає через увесь її подієвий ряд та кристалізується на рівні «автора», становить динамічну конфігурацію низки психологічних і технологічних підпроцесів.

Зупинимося детальніше на аналізі дискурсивних технологій, спрямованих на вибудовування «Я-Тексту» особистості на кожному із цих рівнів, а також на характеристиці технологій, що дозволяють індивідові здійснювати переходи між ними в процесі розвитку його здатності до самопроєктування (див. табл. 1).

Таблиця 1

Психологічні технології дискурсивного самопроєктування особистості

Рівні дискурсивного самопроєктування особистості	Технології дискурсивного самопроєктування особистості	
«Плагіатор»	Створення висловлювання	

«Читач»	Наративізація	Інформаційний діалог
«Автор»	Породження твору	Смисловий діалог

Так, на рівні «плагіатора» індивід демонструє дифузний стиль текстової об'єктивації досвіду, запозичує чужі смисли, «чуже мовлення», вибірково втілюючи їх у власні висловлювання, які відбивають окремі ситуації його життя; «по-своєму» обирає і компоує ситуативні елементи, експлікуючи їх у текстові висловлювання. Однак така вибіркковість процесів текстотворення на нижчому рівні самопроекування не свідчить про самодетермінацію позначених процесів і здатність індивіда їх рефлексувати. Тут, насамперед, йдеться про запозичення «готових до вживання», призначених «сміслоформ» – ярликів, «знятих смислів» (точніше, «знятих змістів»), у результаті чого відбувається їхнє опрощення, змісти стереотипізуються. Нездатність конденсувати й узагальнювати зміст власних висловлювань, своєю чергою, позбавляє їх змістовної цілісності, «змістовного ядра» – теми висловлювання, підміняючи її ярликом (квазітемою).

На наш погляд, саме вміння виділяти тему (предмет, суть) власних і чужих висловлювань, незалежно від їх плинності, як їхній узагальнений змістовний концентрат, і становить ту важливу технологічну складову переходу особистості на рівень «читача» в міру розвитку її здатності до самопроекування. Для виділення загальної теми висловлювань, заснованих на повсякденних розрізних ситуаціях, індивіду необхідно навчитися здійснювати відбір життєвого матеріалу, його осмислення та «змістовне стиснення». При цьому тема може бути як визначеною текстом, так і мати асоціативний характер; може бути як принципово новою, так і знайомою раніше та знов актуалізованою за певних умов.

Технологія виділення теми висловлювання (висловлювань) припускає навчання способам первинної організації, осмислення, упорядкування досвіду особистості, оволодіння стратегіями експлікації основної ідеї, яка

знаходить чітке формулювання, своє словесне позначення шляхом згортання, компресії висловлювання.

На нашу думку, основними механізмами цього процесу є когнітивні операції розуміння, насамперед, структурування і переструктурування текстової інформації, її стиснення, семантичне зважування та інформаційний діалог як прийом (не завжди усвідомлений), що допомагає індивідові прояснити зміст життєвих ситуацій, відтворити їхній зміст, побудувати внутрішню структуру висловлювання. Дана технологія реалізується через постановку запитань, що допомагають утримувати в пам'яті життєвий матеріал, фіксувати основні його змістовні вузли [11].

Такі запитання ми назвали «недіалогічними», оскільки вони не є формою суб'єкт-суб'єктної взаємодії, характерної для діалогу, а, скоріше, безпосередньою реакцією на повідомлення, що сприймається (там само). Технологія інформаційного діалогу як початкова фаза взаємодії особистості із своїм життєвим текстом забезпечує насамперед значеннєвий рівень розуміння. Її можна схарактеризувати як «семіотичну технологію», що пронизує всі етапи самопроектування, і на рівні «плагіатора» дозволяє індивіду означувати реальність, «накидаючи» на неї певні когнітивні структури: організовувати і концептуалізовувати її шляхом застосування готових інтерпретаційних схем.

Рівень «читача» передбачає оволодіння індивідом комунікативно-семіотичними технологіями самопроектування, зокрема технологією наративізації життєвого досвіду. У руслі психолого-герменевтичного підходу ми розглядаємо наративізацію як технологію, що уможливорює трансформування зовнішніх подій у внутрішній досвід особистості шляхом їхнього впорядкування згідно з ознаками наративного тексту. При цьому «наративні структури виступають у ролі інтерпретаційних рамок, які людина накладає на дійсність, що осмислюється» [6]. Зупинимося на характеристиці даної технології докладніше.

Наратив є не лише важливим інструментом розуміння та інтерпретації

особистого досвіду, навколишньої реальності, а й провідним засобом саморозуміння та особистісного зростання, які є важливими чинниками самопроекування особистості. Він не тільки є основоположною формою надання сенсу людському досвіду, а й надає можливість поєднувати минуле Я особистості з теперішнім і навіть з майбутнім Я, що проектується, узгоджуючи між собою різноманітні версії себе та створюючи завдяки цьому життєвий та особистісний проекти.

Трансформуючи знання в мовлення, наратив не тільки стає основоположною формою надання сенсу людському досвіду, а й надає можливість поєднувати наші минулі Я з теперішніми і навіть з майбутнім Я, що проектується [16], узгоджуючи між собою різноманітні версії себе та створюючи завдяки цьому неперервне відчуття ідентичності, з одного боку, з іншого – її реконструювання, втілення «рефлексивного проекту ідентичності» [14], котрий є наслідком неперервного процесу рефлексії як однієї із вагомих процедур самопроекування. Як зазначає Ю.Б. Турушева, оповідаючи історії, ми конфігуруємо «Я-яким-я-міг-би-бути», конструюючи таким чином різноманітні версії себе [9]. У процесі створення історії, завдяки символічному моделюванню реальності, може бути створений такий уявний образ, що зможе реалізуватися.

Таким чином, особиста історія – це історія, котра одночасно розповідає і про минуле, і про теперішнє, і про процес, у якому вони об'єднуються; але вона також і про майбутнє, яке починається в той момент, коли оповідається історія. Отже, мова йде про змішування усіх трьох модусів або модальностей людського часу (там само). Це дозволяє одночасно утримувати в свідомості історію реального життя разом з історіями про можливе життя і себе в ньому, а також велику кількість їх комбінацій. Як наслідок, життя наративу можна розглядати як відкрите, нескінчене, тобто як твір [13].

Деякі дослідники виділяють три моделі організації оповідування у часі: 1-й тип – оповідь «з минулого в теперішнє», позиція наратива в цьому випадку знаходиться в минулому або теперішньому; 2-й тип – оповідь «з

минулого в теперішнє та з теперішнього в майбутнє», позиція наратора – в теперішньому; 3-й тип оповідь з минулого в майбутнє», позиція наратора – в майбутньому [5].

Базуючись на даній моделі, дослідники вважають, що в процесі створення автобіографічного нарративу поєднуються події життєвого шляху в цілісну модель часової перспективи (минулого-теперішнього-майбутнього), використовуючи комбінацію таких чотирьох патернів нарративної узгодженості: часова або темпоральна (хронологічна послідовність, «Що і коли сталося зі мною в житті?»); біографічна (культурний життєвий сценарій, « Чим я і моє життя схожі або відмінні від життя інших людей? Чи все я встиг вчасно?»); каузально-мотиваційний зв'язок (динаміка індивідуальності, пов'язана з подіями життя, «Як і чому я змінився впродовж життя?»); тематична організація (відбір подій, що підкреслює єдність ціннісної теми, яка пронизує життя людини, сталість її намірів та особистісних властивостей, «У чому я завжди залишався самим собою? Що поєднує усі події мого життя? Заради чого я жив?») (там само). Ми додали б до цього спрямованість усіх складових даної моделі в майбутнє, тобто питання типу: «Що має відбутися чи я хотів, щоб відбулося в моєму подальшому житті? Як мені треба змінитися в майбутньому, а в чому залишатися самим собою? Заради чого мені слід жити?» тощо.

Таким чином, нарративізація є однією з технологій дискурсивного самопроекування особистості. Однак, щоб засвоїти дану технологію, особистість повинна володіти нарративною компетентністю, однією з характеристик якої є вміння побудувати автонаратив, який відповідав би усім вимогам, що ставляться до оповідального тексту. Характеризуючи нарративізацію як технологію самопроекування особистості, ми спиралися на модель «правильно структурованої історії», Т. Габермаса та С. Блак [15], які вважали, що нарративна компетентність як процес вибудовування автонаративу включає такі уміння:

- уміння вибудувати події у хронологічній послідовності;

- уміння включити в особисту історію шаблони культурно-типових життєвих сценаріїв;

- уміння відобразити в історії причинно-наслідкові взаємозв'язки подій життя та патерни «мета – засіб»;

- уміння організувати історії навколо головної «теми», цінності або життєвого принципу ілюстрацією до якого й буде конкретний життєопис. Розглянемо їх докладніше.

Вибудовування подій у хронологічній послідовності є однією з характеристик наративу. Як зазначають Дж. Капрара і Д. Сервон, історія поєднує різноманітні епізоди життя в певний узгоджений паттерн. Узгодженість життєвої історії робить життєві події значно осмисленішими [2]. Інакше кажучи, створюючи впродовж усього життя наративні історії, людина тим самим зберігає відчуття «Я», свою особисту та соціокультурну ідентичність. Що ж стосується наративу як життєвого проекту, то тут важлива, з одного боку хронологічна послідовність потенційних подій, яка великою мірою спирається на соціокультурні зразки, тобто включає в особисту історію шаблони культурно-типових життєвих сценаріїв. З іншого боку, вибудовуючи таку послідовність, людина має підключати рефлексивні процеси та засоби саморозуміння, аналізуючи свої можливості та обмеження, уявляючи своє бажане потенційне життя.

Зазначимо також, що людина може повністю прийняти соціокультурний зразок (культурно-типовий життєвий сценарій) за наявності у неї бар'єрів саморозвитку, зокрема, уникнення відповідальності за власне життя, нерозвиненість здатності до саморозуміння, несформованість процесів розуміння та інтерпретації власного досвіду, вплив стереотипів та настановлень, що склалися впродовж життя. У цьому випадку побудова наративного особистісного проекту стає неможливою.

Уміння відобразити в історії причинно-наслідкові взаємозв'язки подій життя та патерни «мета – засіб» також вимагає гнучкості в побудові сюжету тексту «себе-потенційного». Насамперед особистість має ввести в такий

нарратив персонажі, в тому числі й саму себе, їх оцінку та можливі життєві обставини, в яких ці персонажі можуть діяти. Зазначимо, що розповідь нарративного характеру – це завжди розповідь про себе. Головний герой її – це сам оповідач. До того ж, незважаючи на велику кількість чинних осіб, що можуть бути присутніми в розповіді, усе ж можливо говорити про переважну ідентифікацію з одним із персонажів. Крім того, різні персонажі можуть втілювати різні тенденції особистості, тобто розповідь може містити проєкції різноманітних граней самого себе, а різні герої виступають як засіб їх представлення [10]. Тобто тут повинен підключатися процес зміни особистісних характеристик на основі обраних людиною «версій себе» (особистісних моделей), необхідних для втілення особистісного проєкту, подальше доопрацювання на цій основі бажаного «Я-тексту» особистості. У цьому випадку людина має менше звертатися до соціокультурних зразків, бути більше спрямованою на свій внутрішній світ, власні ресурси, інтереси, цілі, орієнтири.

І, нарешті, уміння організувати історії навколо головної «теми» майбутнього життя та себе в ньому (лейтмотиву). Тема або тематична структура є головною одиницею нарративу, в якій відбивається основна тенденція оповіді. Вона присутня в тексті будь-якого жанру, її особливість в оповідальному тексті полягає в тому, що саме нарратив, як особистісна структура, спричиняє ту чи іншу інтерпретацію події, яка й втілюється в тексті-оповіді. У процесі створення цілісної історії власного життя такі смислові лінії, теми переплітаються, взаємодіють, а іноді й конкурують між собою, створюючи загальну смислову тему, яка й складає життєву канву, лінію життя особистості та є відображенням як її ментальної моделі, так і загалом її ідентичності.

Отже, технологію нарративізації можна схарактеризувати як процес побудови ідеальних планів діяльності та комунікації, конструювання знаково-символічних систем, що опосередковують взаємодію людини із соціальною реальністю в процесі інтеграції різних контекстів її досвіду.

Семіотичні технології перетворюються тут на технології створення особистістю власних інтерпретаційних схем за допомогою переорганізації і трансформації особистого досвіду. Ми припускаємо, що семіотичний механізм забезпечує структурне, або логічне розуміння реальності, що означається, на рівні денотатів («що відбувається?») [6].

І якщо для переходу з рівня «плагіатора» на наступний, більш високий, рівень індивіду для виділення головної теми висловлювань, що носять ситуативний характер, необхідно опанувати технологіями інформаційного діалогу, то на рівні «читача» йому потрібно оволодіти технологіями встановлення причинно-наслідкових і просторово-часових відносин (взаємозв'язків) між подіями власного життя та способами їхньої детермінації.

Технологією переходу особистості з рівня «читача» на рівень «автора» саме і є створення твору, що становить не одну єдину історію, а сукупність усіх життєвих сюжетів, у які потрапляє «Я», який породжується у результаті смислового діалогу. Такий діалог відбувається в результаті розбіжності між особистісними смислами різноманітних життєвих сюжетів. При цьому смисловий конфлікт може ускладнюватися тим, що в процесі породження твору актуалізуються не один, а декілька контекстів особистості, що приводить до зіткнення двох і більше інтерпретаційних схем, породжуючи у свідомості людини, крім смислового, ще й «конфлікт інтерпретацій» (П. Рікер). Умовою успішного розв'язання такого конфлікту є смисловий діалог, що здійснюється, як правило, у формі процедури «запитання-відповідь», дозволяючи тим самим «запустити» механізми рефлексії і прояснити як зміст окремих наративів, так і зміст свідомості суб'єкта. Таким чином, рефлексивні процеси є необхідною складовою самопроекування на будь-якому рівні – і на значенневому, і на смисловому. Однак якщо у першому випадку у людини домінує рефлексія на події, що відбуваються, та висловлювання, що породжуються, то в другому – рефлексія на прояснення власних смислів. Саме діалогічна

взаємодія дає можливість не лише віднайти глибинні шари смислу, що не можуть бути прояснені іншими способами, а й синтезувати новий смисл, який виникає в результаті такої взаємодії.

І якщо наратив ми розглядаємо як когнітивну схему конструювання смислу через тематичне розташування фактів у вигляді організованих сюжетів у просторово-часових координатах, твір становить інструмент конструювання особистісної ідентичності. Його можна розглядати «як роман, що містить безліч діючих осіб як різних Я-образів людини. Однак усі ці діючі особи належать фізично одному актору, втіленому в одному тілі» [8].

Дискурсивні технології самопроекування на рівні «автора» спрямовані на створення твору, який визначається в першу чергу лейтмотивом як головною життєвою «темою» особистості, яка у своїх автонаративах обрала певну ціннісно-смилову «логіку» їхнього синтезу в єдине смислове ціле. «Інтеграція цілісного життєвого досвіду через призму пошуку відповідей на запитання «Хто Я як людина, що проживає саме це життя?», «Хто Я у своєму житті в цілому?» дозволяє як образ ідентичності конструювати образ героя життєвого шляху, суб'єкта життєвих рішень» [1, с. 122]. Лейтмотив як «домінуюча тема» життєвого твору особистості стає його каркасною конструкцією, що втримує (як у синхронії, так і в діахронії) його різномірні фактологічні і рефлексивні складові в межах динамічної єдності особистості, що й дозволяє вступати з Іншим у відносини співавторства.

Лейтмотив є тією віссю, навколо якої розгортається нескінченний цикл інтерпретацій і осмислень, системотворчим принципом твору особистості як результату кодифікації його життєвого матеріалу. Отже, він має можливість управляти його розумінням шляхом декодування смислових моделей, навколо яких твір «нарощується». Таким чином, лейтмотив становить не тільки остов життєвого твору як цілого, але й засіб навігації особистості в його межах. Лейтмотив містить концепти – ментальні й емоційно забарвлені «зрощення поняття й образу», вербалізовані мінімальні одиниці людського досвіду.

Концепти, які становлять зміст лейтмотиву, є емерджентними утвореннями, що постійно трансформуються в процесі конструювання досвіду. Можна припустити, що лейтмотив життєвого твору (як і сам життєвий твір особистості в цілому) має «сміслові властивості», що перевершують властивості суми компонентів концептуальної системи особистості, що, у свою чергу, і дає можливість особистості створювати власні смислові системи, які стають основою для створення життєвих і особистісних проєктів. «Головне полягає не в окремо взятих смислах, а в тому, що саме їх зв'язує в єдину мережу, в єдину систему. Не існує окремих, ізольованих смислів, існує єдина смислова система. Щось має для людини смисл завдяки тому, що воно є включеним у цю систему» [4, с. 108].

У процесі створення технології побудови авторського тексту (твору), що відбиває особистісний проєкт людини, потрібно, на нашу думку, враховувати наступні вимоги до такого тексту:

1. Наявність головної теми (лейтмотиву) як спільного знаменника або загальної тенденції низки розповідей. Причому таких тем у розповіді може бути декілька, і вони іноді можуть переплітатися між собою.

2. Наявність головного героя розповіді. Будь-яка розповідь людини – це, по суті, її розповідь про саму себе. При цьому, незважаючи на велику кількість дійових осіб, які можуть бути присутніми в розповіді, можна говорити про переважну ідентифікацію з певним персонажем. У розповіді людини є проєкції різних граней самої себе та способи їх презентації. При цьому ідентифікація може відбуватися як з героями, так і з позицією автора (навіть якщо розповідь ведеться від першої особи, ці ідентифікації можуть розходитися).

3. Відображення в тексті головних потреб і мотивів героя (або героїв).

4. Наявність у тексті розповідей персонажів, предметів і обставин, а також, навпаки, ігнорованих автором.

5. Опис середовища та уявлень про навколишній світ, які залежно від атмосфери розповіді можуть бути схарактеризовані двома-трьома прикметниками, наприклад, сприятлива, ворожа, агресивна тощо.

6. Відображення основних конфліктів та відповідних механізмів захисту, а також природи основних страхів.

І нарешті, такий твір, за визначенням має бути діалогічним. При цьому саме діалог дозволяє поєднувати окремі наративи, що їх створює особистість у процесі власного розвитку, у цілісний твір, підпорядкований головній життєвій темі, її лейтмотиву. При цьому суттєвою характеристикою діалогічного тексту є включення в його смислове поле різних *точок зору* на окремі життєві події, зіставлення різних *смыслових позицій*, висновки з такого порівняльного аналізу, та смислові узагальнення, зроблені на його основі.

Отже, на рівні «автора» в результаті ціннісно-смыслової інтеграції життєвої історії особистості, трансформаційного синтезу корпусу її автонаративів поступово оформлюється життєвий твір, який закарбовує її особистісні проекти.

Висновки. Дискурсивні технології на кожному з виділених трьох рівнях особистості, що самопроектуються («плагіатора», «читача», «автора»), мають виражену специфіку. Основною дискурсивною технологією особистості на рівні «плагіатора» є *висловлювання*. Технологією переходу на рівень «читача» служить *інформаційний діалог*, у процесі якого експлікується *тема* висловлювань, що, у свою чергу, запускає процес структурування, фреймування «життєвого матеріалу» особистості, породження наративних конструктів. *Наративізація* стає основною дискурсивною технологією особистості на рівні «читача». Для переходу на факультативний рівень «автора» особистість має опанувати технологією *смыслового діалогу*, у процесі якого відбувається створення автонаративів. На рівні «автора», завдяки певній ціннісно-смысловій «логіці» інтеграції автонаративів у єдине смислове ціле, народжується життєвий *твір* особистості, остовом якого, а також засобом навігації особистості в межах якого виступає *лейтмотив*.

Можна узагальнити, що дискурсивні технології самопроекування особистості спрямовані на: тематичну організацію життєвих ситуацій на рівні «плагіатора»; просторово-часову та причинно-наслідкову структуралізацію життєвих подій на рівні «читача»; ціннісно-сміслову інтеграцію життєвої історії на рівні «автора».

ЛІТЕРАТУРА

1. Зайцева Ю. Е. Я-нарратив как инструмент конструирования идентичности : экзистенциально-нарративный подход. *Вестник СПбГУ. Сер. 16*. 2016. Вып. 1. С. 118–136.
2. Капрара Дж., Сервон Д. Психология личности. Санкт-Петербург : Питер, 2003. 640 с.
3. Леонтьев Д. А. Личностное измерение человеческого развития. *Вопросы психологии*. 2013. № 3. С. 67–80. doi. 10.1016/S0304-3959(03)00003-4.
4. Леонтьев Д. А. Смыслообразование и его контексты : жизнь, структура, культура, опыт. *Мир психологии*. 2014. № 1. С. 104–117.
5. Нуркова В. В., Днестровская М. В., Михайлова К. С. Культурный измененный сценарий как динамическая семантическая структура (ре)организации индивидуального жизненного опыта. *Психологические исследования*. 2012. № 5(25). URL : <http://psystudy.ru/index.php/num/2012v5n25/734-nourkova25.html> (дата звернення 15.01.19).
6. Проблемы психологической герменевтики / Под ред. Н. В. Чепелевой. К. : Изд-во Национального педагогического ун-та им. Н. П. Драгоманова, 2009. 382 с.
7. Самопроекування особистості у дискурсивному просторі : монографія / Н. В. Чепелева, М. Л. Смұльсон, О. В. Зазимко, С. Ю. Гуцол [та ін.] ; за ред. Н. В. Чепелевої. К. : Педагогічна думка, 2016. 232 с. URL : <http://lib.iitta.gov.ua/704560/> (дата звернення : 13.02.2019).

8. Труфанова Е. О. Я-нарратив и его автор. *Философия науки*. 2010. Вып. № 15. С. 183–193.
9. Турушева Ю. Б. Особенности нарративного подхода как метода изучения идентичности. *Психологические исследования*. 2014. № 7(33). URL : <http://psystudy.ru/num/2014v7n33/932-turusheva33.html> (дата звернення 12.02.19)
- 10.Чепелева Н.В. Особистість як оповідач історій. *Особистість та її історія* : колективна монографія / за ред. Н.В. Чепелевої, М.В. Папучі. Ніжин : НДУ імені М. Гоголя, 2018. С. 7–22.
- 11.Чепелева Н. В. Розуміння – Інтерпретація – Тлумачення. *Технології розвитку інтелекту*. 2017. Т. 2. Вип. 6 (17). URL : http://psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/article/view/301 (дата звернення : 12.02.2019).
- 12.Чепелева Н. В., Рудницька С. Ю. Психологічна характеристика особистості, здатної до самопроекування. *Педагогіка і психологія*. 2018. № 1. С. 71–77.
- 13.Brockmeier J., Carbaugh D. (Eds.). Narrative and identity. *Narrative and identity: studies in autobiography, self, and culture*. Amsterdam : John Benjamins, 2001. P. 39–58.
- 14.Giddens A. Modernity and Self-Identity. *Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press. 1991. 190p.
- 15.Habermas T., Bluck S. Getting a life: The emergence of the life story in adolescence. *Psychological Bulletin*, 2000, 126(5). P. 748–769.
16. Polkinghorne D. E. Narrative Knowing and the Human Sciences. *American Journal of Sociology*. vol. 95. N. 1 (Jul., 1989), P. 258–260.

References Transliterated

Zaytseva, YU. Ye. (2016). YA-narrativ kak instrument konstruirovaniya identichnosti: ekzistentsial'no-narrativnyy podkhod [Self-Narrative as a Tool for

Identity Design: An Existential-Narrative Approach]. *Vestnik SPbGU – Saint-Petersburg University bulletin*. Vol. 16, 1, 118–136. [In Russian].

Kaprara D., Servon D. (2003) *Psihologija lichnosti* [Psychology of personality]. St. Petersburg : Piter. [In Russian].

Leont'yev, D. A. (2013). *Lichnostnoye izmereniye chelovecheskogo razvitiya* [The personal dimension of human development]. *Voprosy psikhologii – Psychology issues*, 3, 67–80 [In Russian].

Leont'yev, D. A. (2014). *Smysloobrazovaniye i yego konteksty: zhizn', struktura, kul'tura, opyt* [Sense formation and its contexts: life, structure, culture, experience]. *Mir psikhologii – The world of psychology*, 1, 104–117 [In Russian].

Nurkova V.V., Dnestrovskaja M.V., Mihajlova K.S. (2012) *Kul' turnyj zhiznennyj scenarij kak dinamicheskaja semanticheskaja struktura ((re) organizacii individual'nogo zhiznennogo opyta* [The cultural life scenario as a dynamic semantic structure (re) of the organization of individual life experience]. *Psyhologicheskie issledovanija. Psychological research*. 5 (25). Retrieved from : <http://psystudy.ru./index.php/num/2012v5n25/734-nourkova25.html> [In Russian].

Chepeleva, N. V. (Ed.) (2009). *Problemy psikhologicheskoy germenevtiki* [Problems of psychological hermeneutics]. Kyiv: Izd-vo Natsional'nogo pedagogicheskogo un-ta im. N. P. Dragomanova [In Ukrainian].

Chepeleva, N. V., Smul'son, M. L., Zazimko, O. V. & Gutsol, S. Yu. / N. V. Chepeleva (Ed.) (2016). *Samoproektuvannja osobistosti u diskursivnomu prostori* [Self-design of a person in a discursive space]. Kyiv: Pedahohichna dumka. Retrieved from: <http://lib.iitta.gov.ua/704560/> [in Ukrainian].

Trufanova, Ye. O. (2010). *YA-narrativ i yego avtor* [Self-narrative and its author]. *Filosofiya nauki – Philosophy of science*, 15, 183–193. [In Russian].

Turusheva Yu.B. (2014) *Osobennosti narrativnogo podhoda kak metoda izuchenija identichnosti*, [Features of narrative approach as a method of studying identity]. *Psyhologicheskie issledovanija - Psychological research*. 7 (33). Retrieved from : <http://psystudy.ru/num/2014v7n33/932-turusheva33.html> [In Russian].

Chepeleva, N. V. (2018) Osobistist' jak opovidach istorij [Personality as stories narrator]. *Osobistist' ta ii istoria : kolektivna monografija*. [Personality and its history : a collective monograph]. Chepeleva, N. V., Papucha M.V. (Eds). Nizhyn : NDU imeni M. Gogolja (M. Gogol Nizhyn univ.). 7–22. [In Ukrainian].

Chepeleva, N. V. (2017). Rozuminnia – Interpretatsiia – Tlumachennia [Understanding - Interpretation – Explication]. *Tekhnolohii rozvytku intelektu – Technologies of Intellect Development*, Vol 2, 6(17). Retrieved from: http://psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/article/view/301 [In Ukrainian]

Chepeleva, N. V. & Rudnic'ka, S. Yu. (2018). Psiholohichna charakterystyka osobystosti, zdatnoï do samoproektuvannja [Psychological characteristic of a person capable of self-design]. *Pedahohika i psiholohija – Pedagogy and psychology*, 1, 71–77 [In Ukrainian].

Brockmeier J., Carbaugh D. (2001). Narrative and identity. *Narrative and identity: studies in autobiography, self, and culture*. Amsterdam : John Benjamins, 39–58.

Giddens A. (1991). Modernity and Self-Identity. *Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.

Habermas T., Bluck S.(2000). Getting a life: The emergence of the life story in adolescence. *Psychological Bulletin*, 126(5), 748–769.

Polkinghorne D. E. (1989). Narrative Knowing and the Human Sciences. *American Journal of Sociology*. vol. 95. N. 1, 258–260.